
СОЦІОЛІНГВІСТИКА КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.521+811.161.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.181506>

І. П. Бондаренко,

*д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри мов і літератур Далекого Сходу та
Південно-Східної Азії;*

О. І. Кобелянська,

*канд. філол. наук,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та
Південно-Східної Азії;*

С. М. Семенко,

*канд. філол. наук,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів*

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ КОРЕЇ ТА ЯПОНІЇ

Статтю присвячено дослідженню процесу становлення української мови як державної з урахуванням історичного досвіду в цій царині Кореї та Японії, які свого часу також пережили тривалі періоди диглосії, що певною мірою загальмувало й ускладнило процес набуття мовами цих країн статусу державних.

Ключові слова: державна мова, диглосія, веньян, іншомовна література, кана, хангиль.

I

Процес становлення української мови як державної завжди породжував і, на жаль, продовжує породжувати палкі дискусії серед представників усіх верств населення України, переростаючи часом у політичні та суспільні конфлікти, які особливо загострюються під час проведення виборів, як ми спостерігається це нині – на виборах президента, що проходили паралельно з обговоренням і прийняттям у Верховній Раді України нового закону про статус української мови. Прихильники запровадження як державної не тільки української мови, а й інших «офіційних» (за їхньою термінологією) мов зазвичай посилаються на історичний досвід Швейцарії, Фінляндії, деяких пострадянських країн, тоді як досвід країн Далекого Сходу у вирішенні цього гострого для будь-якої нації питання, зокрема історичний досвід китайсько-корейсько-японських мовних взаємин, на нашу думку, ближчий і, можливо, корисніший для вирішення цілої низки мовних питань, з якими спіткнулась сучасна Україна. Стислому аналізу цього історичного досвіду присвячена ця стаття.

Нагадаємо головні віхи становлення української мови як державної та розвитку мовної ситуації в Україні в роки незалежності.

24 серпня 1991 р. Верховна рада України проголошує державну незалежність, яка в грудні цього ж року була підтримана українцями на референдумі, під час якого 90% населення країни підтвердили історичне рішення Верховної Ради.

Слід зауважити, що напередодні цієї події в 1989 р., тобто ще в Радянському Союзі, проводився перепис населення. За його даними, на території України в 1989 р. проживало 52 млн. осіб, з яких 40 399 897 заявили про вільне володіння ними українською мовою, що склало близько 80 % від загальної кількості її громадян. При цьому 72 % мешканців України назвали себе українцями, а 21 % – росіянами [12, с. 24–25]. Відразу зазначимо, що «вільне володіння» українською мовою зовсім не означало її постійного використання як у побуті, так і в суспільному житті тими, хто таким чином відповів на це запитання. Понад 50 % громадян України заявили, що у повсякденному спілкуванні вони використовують переважно російську мову. А на сході країни, зокрема в Донецькій та Луганській областях, а також у Криму цей показник склав понад 90 %.

28 червня 1996 р. в Україні було прийнято нову Конституцію, десята стаття якої Конституції проголошувала: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток та функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської мови, інших мов національних меншин України».

Той факт, що російська мова була виділена серед інших мов народів та народностей, які населяють Україну (кримські татари, гагаузи, греки, болгари, поляки, румуни, угорці та ін.), був своєрідною поступкою фракції парламентарів-комуністів, які у протилежному разі категорично відмовлялися підтримати нову Конституцію. Таким чином позиції російської мови в Україні практично залишилися непорушними, оскільки будь-які спроби певною мірою обмежити сфери її використання постійно наштовхувалися і наштовхуються нині на звинувачення в порушенні конституційних прав російськомовної частини населення країни, у тому числі – з боку Росії.

До чого зрештою все це призвело, добре видно при порівнянні мовної ситуації на теренах трьох пострадянських країнах – Латвії, Білорусії та Україні. Латвійські закони про мову не допускали жодних виключень і компромісів. Як результат, нинішня Латвія (у тому числі й переважна частина росіян, які там мешкають) навчається в школі, спілкується на роботі, слухає радіо та дивиться телепрограми як державних, так і приватних телеканалів, державною мовою [4, с. 31–32]. Виявилось, що вивчити мову країни, де ти тривалий час живеш і народився, не так уже й складно. І це попри те, що багато хто з росіян, які переїхали сюди за радянських часів, проживши в Латвії десятки років, не знали, а головне, і не бажали знати латиською мовою навіть декількох слів.

Зовсім інакше склалася мовна ситуація в сусідній Білорусії, де після проголошення незалежності в 1991 р. поступово почала відроджуватися білоруська мова. Принаймні, у 1994 р. майже 60 % початкових шкіл країни перейшли на білоруську мову навчання. Однак після приходу до влади президента Лукашенка парламент цієї країни в 1998 р. прийняв нову редакцію «Закону про мову», у якому державними були проголошені як білоруська, так і російська мови. Після цього практично всі чиновники вмиль перейшли на російську мову, більш звичну і зручнішу для них ще з радянських часів. Російською почали складати всю офіційну документацію. Система шкільної й вищої освіти поступово теж повернулася до

російської мови. Як результат, сьогодні білоруська мова перебуває у такому ж жалюгідному стані, як і за радянських часів [11, с. 63].

В Україні ситуація з державною мовою складалася набагато краще, ніж у Білорусії, але значно гірше, ніж у Латвії. За образним висловом одного з вітчизняних соціологів С. Плахути, який досліджував це питання, «якщо Латвія сказала російській мові «ні», а Білорусія «так», то Україна каже «не знаю» [9, с. 46]. Як справедливо зазначають з цього приводу Г. Залізняк та Л. Масенко – автори ще одного ґрунтовного дослідження цієї проблеми: «Саме ці слова точно віддзеркалюють ставлення української влади до вирішення мовних питань» [6, с. 11]. Дійсно, складається враження, що головна мета всіх попередніх керівників країни полягала в тому, щоб уникнути конкретних відповідей на гострі мовні питання, які виникають у сучасному українському суспільстві. На одній із прес-конференцій Л. Кучма заявив: «Те, що в Україні державною мовою має бути українська мова, не викликає жодних сумнівів, як і те, що російська не повинна вважатися іноземною» [Там само, с. 12]. Таку позицію можна було б назвати виваженою і навіть мудрою, тобто такою, що прагне не загострювати болючі мовні проблеми, якби не одне «але». Як тільки українська мова позбавляється державної підтримки, російська миттєво починає відвойовувати втрачені позиції і витіснити українську з усіх сфер суспільного життя (мас-медіа, книговидання, освіта тощо). Приклад Білорусії в цьому сенсі є дуже показовим.

Однак про те, що українська мова, як державна, за роки незалежності країни, усе ж таки певною мірою потіснила неподільне панування російської, свідчать такі дані. Якщо в 1995/1996 навчальному році в Україні 58 % усіх середніх шкіл здійснювали навчання українською мовою, а 41 % – російською, то в 2005/2006 н.р. державною мовою українські школяри навчалися вже майже в 70 % середніх шкіл. А після відміни *Конституційним судом 28 лютого 2018 р. закону «Про засади державної мовної політики», авторами якого були депутати від Партії регіонів С. Ківалов та В. Колесніченко (закон був ухвалений Верховною Радою у липні 2012 р. з грубим порушенням відповідної процедури)*, частка учнів, які нині здобувають освіту в школах з українською мовою навчання, сягнуло 90 %. Зокрема у Донецькій області ця частка сьогодні складає 57 %, у Луганській – 62 %, Харківській – 70 %, у Києві та в Полтавській області – 98 %, на Львівщині – 99 %, у Рівненській області – 100 %. Зазначимо, що при цьому у 2018 р. 7,38 % українських школярів навчалися російською мовою, 0,4 % – румунською, 0,27 % – угорською. Російською мовою найбільша кількість дітей навчається сьогодні у Донецькій області (29 %), а також Луганській (28 %), Запорізькій (22 %), Одеській (21 %), Харківській (21 %) та Дніпропетровській (18 %).

Важливо підкреслити той факт, що навіть російськомовні батьки без будь-якого тиску з боку держави часто віддають своїх дітей саме до українських шкіл, чудово розуміючи, що знання державної мови в майбутньому допоможе їхнім дітям зробити кар'єру¹. А це дуже важливий показник своєрідного інтуїтивного прогнозування населенням країни подальшого розвитку мовної ситуації у суспільстві, а відповідно, і перспектив самої України як незалежної та суверенної держави.

Аналогічною є ситуація і в системі вищої освіти. У 1993/94 навчальному році лише в 37 % вищих навчальних закладів України викладання здійснювалося

---

¹ У 2009 р. по телебаченню пройшла цікава інформація про те, що конкурс у перші класи до єдиної в Криму української гімназії, відкритої в Симферополі, склав майже шість чоловік на одне місце. Шкода, що цей природний процес був порушений російською анексією Криму в 2014 р., через що ця гімназія вже не функціонує.

українською мовою. У 2006/2007 н. р. українською студенти навчалися вже в 73 % університетів країни. Нині цей показник сягнув майже 99 % (виняток робиться лише для викладачів-іноземців, запрошених університетами, які читають студентам лекції і проводять семінарські чи практичні заняття англійською, французькою, російською та іншими мовами).

Може, справді суворість мовних законів та непорушна категоричність відповідних статей Конституції, як і їх неухильне дотримання, здатні вирішити всі мовні проблеми? На жаль, це далеко не так. Візьмемо для прикладу ту ж Фінляндію, на яку так полюбляють посилатися прихильники двох державних мов в Україні. Попри те, що за результатами останнього перепису населення нині у Фінляндії мешкає близько 10 % шведськомовних громадян, і що в Конституції країни державними проголошені як фінська, так і шведська мови, ставлення фінів до тих, хто звертається до них шведською, наочно ілюструють путівні записки відомого лінгвіста українського походження проф. Ю. Шевельова: «Фінляндія жила сотні років під Швецією. Зараз шведів у Фінляндії чи то 6, чи то 9 %. За законом країна має дві державні мови. І ось я у Фінляндії, іду в Гельсінкі до крамниці. Шведську я знаю, фінську – ні. Звертаюся шведською. Дивляться на мене, як на божевільного, – анічогісінько не розуміють (але ж у школі вивчали). Пояснюю, що я не фінський швед, який не бажає розмовляти помісцевому. Що я мешкаю у Швеції. Тієї ж миті всі мене розуміють. Вони вважали, що я місцевий... Мораль вивести не складно. Державна мова сама по собі, Конституція сама по собі, а фіни самі по собі» [8, с. 21–22].

Нагадаємо в цьому зв'язку, що трохи більше 140 років тому, за результатами перепису населення, здійсненому 1870 р., в Гельсінкі шведською мовою користувалися 57 % мешканців, фінською – 27 %, російською – 12 %, іншими мовами – 5 %. Нині ж це практично повністю фіномовне місто [1, с. 22–23].

Таким чином, жодні закони не здатні миттєво вирішити всі мовні проблеми. Ці проблеми по-справжньому вирішуються лише часом і мудрою державною політикою: іноді суворою, іноді делікатною, але завжди послідовною й однозначною. У протилежному разі неминучі як мовні конфлікти, так і надзвичайно небезпечні політичні спекуляції на мовному підґрунті. Саме тому ми вважаємо, що знайомство і врахування українцями історичного досвіду розв'язання аналогічних мовних проблем у країнах далекосхідного регіону може виявитися не лише цікавим, а й певною мірою корисним.

II

Насамперед – про мовні взаємини між Китаєм та Кореєю. Безпосередньо про Китай не йдеться. Це настільки могутня і самодостатня цивілізація, що жодної реальної загрози зникнення китайської мови протягом усієї історії існування цієї країни ніколи не було. Що ж стосується Кореї, то через низку історичних обставин з усіх країн далекосхідного регіону мовна ситуація саме в цій країні довгий час була найскладнішою. Попри те, що унікальна за своєю простотою національна фонематична азбука *хангиль* була створена ще 1444 р. за наказом четвертого короля династії Чосон – Седжона Великого – групою корейських учених-філологів на чолі з Чон Інджі, Сон Саммуном та Сін Сукчу за участі самого короля Седжона, корейська мова до кінця XIX ст. залишалася некодифікованою, тобто не мала чітко зафіксованих у відповідних граматиках і словниках мовних норм, що є обов'язковою умовою для повноцінного функціонування будь-якої загальнонаціональної літературної мови. Не існувало ні норм орфоєпії, ні єдиних для всіх правил орфографії. У країні панувала мовленнєва стихія, яка ще більш ускладнювалася наявністю численних діалектів та місцевих говірок.

Функції державної мови, а також мови художньої літератури в Кореї протягом майже двох тисячоліть виконував *ханмун* – корейзований варіант давньокитайської писемної мови *веньян*. За рідкими винятками, саме *веньяном* до кінця XIX ст. писалася вся корейська художня література, як проза, так і поезія.

Першим, хто наважився порушити цю вікову традицію, був відомий корейський письменник Ю Гільчун (1856–1914), який у 1909 р. створює одну з перших вітчизняних граматик. Свого часу він отримав диплом університету Кейо (Японія), стажувався в Англії та Америці. 1894 р. Ю Гільчун став активним учасником прояпонського заклоту корейської інтелігенції, після провалу якого змушений був провести шість років у в'язниці, де написав трактат «Що я побачив і почув на Заході» («*Союгьонмун*», 1895 р.), у якому окрім усього іншого запропонував для корейської мови власний варіант змішаного письма – *хангиль* із використанням обмеженої кількості китайських ієрогліфів. За своїм орфографічним принципом це було фактично те ж саме письмо, яке на той час застосовувалось (і застосовується нині) в Японії, де Ю Гільчун навчався. Однак це було лише половинчасте вирішення актуальної мовної проблеми, а час вимагав кардинальних змін. Тому поступово разом із зростанням серед тогочасної корейської інтелігенції рівня національної свідомості і все глибшим розумінням необхідності відродження саме корейськомовної національної літератури письменники і поети почали писати свої художні твори корейською мовою і активно переходити на власне корейське письмо *хангиль*.

Одним із палких послідовників і активних утілювачів у життя ідей Ю Гільчуна був відомий культурний діяч, учений і письменник Чу Сігьон (1876–1914), який закликав колег повністю відмовитися від *веньяна* та ієрогліфічного письма². Саме йому належать слова про рідну мову, які, на наше переконання, є також актуальними для сучасної України: «Наявність у країні самобутньої мови і писемності є ознакою того, що ця країна зберігає власний суверенітет. Саме тому той, хто хоче загарбати і підкорити чужі держави, прагне знищити їхню мову і писемність, запроваджуючи власну писемну культуру. І так уже заведено, що той, хто щиро бажає відстояти свободу і незалежність своєї батьківщини, мусить робити все можливе, щоб зберегти рідну мову та писемність, повинен усіляко сприяти їхньому розвитку» [13, с. 230].

Ці справедливі пророчі слова відомого корейського письменника і громадського діяча кінця XIX – початку XX ст. ніби перегукуються з тезою видатного німецького лінгвіста Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) із його праці «Про відмінності побудови людських мов та її вплив на духовний розвиток людства», а саме: «Якщо через якісь побічні причини народ, що володіє досконалою мовою, зануриться в духовну відсталість та кволість, то вирватися з цього стану за допомогою власної мови йому буде значно легше» [5, с. 159].

Показовим є також те, що відроджувати власну мову і літературу корейці почали з перекладів. На початку XX ст. корейською мовою вперше перекладаються і виходять великими накладками у кращих видавництвах Сеула та Пхеньяна численні літературні твори відомих західноєвропейських, американських та російських письменників:

---

² У своєму прагненні сприяти розвитку корейської мови і її активному використанні у всіх сферах суспільного життя Чу Сігьон навіть перевершив свого вчителя Ю Гільчуна. Розуміючи нагальну необхідність і важливість наукової кодифікації рідної мови, він у період з 1906 р. по 1911 р. пише і друкує цілу низку актуальних філологічних праць («Грамматика корейської мови», «Фонетика корейської мови», «Літературна корейська мова», «Корейське літературознавство»), які фактично заклали підґрунтя сучасної корейської лінгвістики і літературознавства, стали вагомим внеском у процес систематизації та стандартизації сучасної корейської мови.

Сервантеса, Шекспіра, Мільтона, Свіфта, Байрона, Гьоте, Шиллера, Бен'яна, Гюго, Бальзака, Верна, Золя, Мопассана, Тургенєва, Толстого, Достоевського, Чехова та ін. Під безпосереднім впливом цих творів у Кореї поступово змінюється жанрова система національної літератури, стиль, образність і навіть мова художніх творів багатьох корейських письменників та поетів. Л. В. Галкіна з цього приводу зауважує: «Новий світ, з яким корейці зустрілися на сторінках літературних творів європейських письменників, не лише вразив їхню уяву, але й викликав цілком природне бажання втілити його у власних творах, таким чином запровадивши до літератури своєї країни нові ідеї, теми, образи, поетику, нових героїв. У літературному світі Кореї з'являється безліч різноманітних творчих об'єднань. Одні проголошують себе романтиками, інші – натуралістами, треті – символістами тощо. Під впливом зарубіжної культури змінюється світогляд багатьох корейських письменників» [2, с. 88].

У цей же період починає активно розвиватися національна критика та публіцистика. З'являється велика кількість літературних журналів і часописів, навколо яких об'єднуються письменники і поети того чи іншого художньо-естетичного напрямку, літературно-філософської течії тощо. На жаль, цей процес національного культурного відродження, який спостерігався наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. був придушений імперськими прагненнями сусідньої Японії, яка з 1910 р. перетворила Корею на свою колонію з усіма відповідними наслідками.

III

А тепер – про мовні стосунки між Кореєю та Японією.

У культурі японців і корейців дуже багато спільного. Обидва народи протягом двох тисячоліть знаходились у сфері культурного впливу могутнього Китаю. Чимало корейців свого часу (ІІІ–VІ ст.) переселилося до Японії, привізши з собою технологію виготовлення металів, поливне рисівництво, ремесла, буддизм, китайське ієрогліфічне письмо, музику, літературу тощо. У свою чергу все це було запозичено корейцями у їхнього великого західного сусіда. Ця історична посередницька місія Кореї багато в чому нагадувала історичну місію України (Київської Русі), яка також запозичивши свого часу релігію, культуру, письмо з Візантії, згодом усе це щедро передала своїй північній сусідці Московії. При цьому обидва посередники – як Україна (Київська Русь), так і Корея – згодом гірко поплатилися за свою посередницьку місію, зокрема втратою державності, занепадом власної національної культури, мови тощо.

Після завершення російсько-японської війни 1904–1905 рр., у якій перемогу здобула Японія, відповідно до Портсмутської угоди, підписаної між Японією та Росією, Корея була офіційно віднесена до сфери впливу Японії. Відразу ж після підписання цієї угоди під неприхованим тиском японського уряду Корея була змушена укласти з Японією «Договір про протекторат», а вже через 5 років країна була окупована японською армією і перетворена на колонію. Це зовсім не була «допомога старшого брата молодшому», як намагалася подати факт окупації тогочасна японська пропаганда. Англійська журналістка І. Бішоп, яка знаходилась на той час у Кореї і на власні очі спостерігала за тим, що тут відбувалося, писала: «Японська армія пройшла країною, немов пошесть середньовічної чуми. Повсюди панував хаос, японські і китайські солдати (у складі японського війська були також китайці – вихідці з північних районів Китаю і Маньчжурії) мародерствували, а позбавлені даху над головою і будь-яких харчів люди тікали в ліси та гори, у країні виникла реальна загроза голоду» [7, Т. І, с. 360].

Корея стала колонією «Великої Японії» (яп.: «Дай-Ніхон»), як називали в цей період свою країну самі японці. Проте корейці не скорились. У березні 1919 р. відразу

після смерті останнього корейського імператора Лі Хі (Коджон), відстороненого японцями від влади ще 1907 р., країною поповзли чутки, що він був отруєний колонізаторами. До столиці з усіх провінцій почали прибувати численні групи паломників, які хотіли віддати останню шану померлому імператорові. Цією нагодою скористалися революційно налаштовані громадські, культурні та релігійні діячі на чолі з Сон Бен Хі – керівником впливової і популярної у той час релігійної секти «*Чхондоге*» («Вчення небесного шляху»), які створили ініціативну групу під назвою «33 представники нації» і проголосили «Декларацію незалежності», гаряче підтриману 300-тисячною демонстрацією, що відбулася 3-го березня 1919 р. у парку Пагоди в центрі Сеула. Поступово антияпонські демонстрації охопили всю країну, а вже з другої половини березня мирні виступи переросли у справжнє народне повстання. Озброєні загони повстанців, загальна кількість яких сягнула двох мільйонів осіб, громили і підпалювали державні установи, поліцейські відділки, маєтки японських чиновників, садиби поміщиків. Повстання тривало майже два місяці, доки японці зрештою не оговталися й не кинули проти повсталого населення в кінці квітня численні військові частини. У кривавих сутичках з військами загинуло понад 8 000 повстанців, ще 16 000 осіб були поранені. Почалися масові арешти. До в'язниць потрапили 53 000 корейців.

Корейська мова в період колонізації переживала дуже складні часи. Принаймні, вся система освіти в окупованій японцями країні була повністю японізована. Для того, щоб отримати вищу освіту, необхідно було вільно володіти японською мовою, яку корейці змушені були вивчати вже з початкових класів. До речі, мовна ситуація в тогочасній Кореї дуже нагадувала ситуацію в Україні XVIII–XX ст., коли українська мова була під забороною, а також у самій Японії VII–IX ст., коли там панувала диглосія: у сфері науки, культури та освіти використовувалася переважно китайська мова, а японська обслуговувала лише побутову сферу. Таким чином японці через тисячу років фактично намагалися відтворити в Кореї мовну ситуацію, якої вони самі свого часу наполегливо прагнули позбутися. І досягти цього їм вдалося лише завдяки зростанню національної самосвідомості серед патріотично налаштованих представників місцевої аристократії, прогресивних діячів культури, вчених, а також, не в останню чергу, завдяки створенню буддійським ченцем, каліграфом, філософом і поетом Кукаем (Кобо Дайші, 774–835) японського складового алфавіту «*кана*».

Попри це у самій Японії *майже до кінця XIX ст. знання китайської мови* залишалося головною ознакою освіченості та шляхетності. Для того, щоб переконатися в цьому, наведемо уривок із передмови до «Російсько-японського словника» (насправді, японсько-російського), укладеного в середині XIX ст. першим консулом Росії в Японії Йосипом Антоновичем Гошкевичем (1815–1875) «*при пособіи японца Тацибана но Коосай*», що вийшов друком 1857 р. у Санкт-Петербурзі. Ось що писав з цього приводу Й. А. Гошкевич, який на власні очі спостерігав мовну ситуацію в Японії спочатку в період свого першого перебування в цій країні в 1854–1855 рр. у складі дипломатичної місії віце-адмірала Є. В. Путятіна, а згодом на посаді консула Росії в 1858–1865 рр. у японському місті Хакодате на Хоккайдо: «Взагалі по всій державі китайська мова у великому використанні; будь-яка людина, що претендує на освіченість, соромиться використовувати вислови своєї рідної звучної мови, замінюючи їх невиразними китайськими звуками. І не можна сказати, щоб причиною цього була бідність природньої мови: навпаки, дуже мало можна відшукати навіть абстрактних понять, для вираження яких не існувало б у ній уже готових слів; а завдяки її гнучкості й можливості з'єднувати одні слова з іншими, створення і складання нових слів не викликає жодних труднощів. Проте як у народі в цілому, так і у свідомості окремого

індивіда, живе визнання переваги над собою свого вчителя і до такої міри придушує відчуття народної гідності, що йому уявляється неможливим і висловлюватися, і думати інакше; своя мова не підкоряється йому, здається занадто вже простою для висловлювання високих понять. Так уся Європа довгий час вважала латинську мову незамінною для наукових творів; так Корея, Маньчжурія і Японія донині сповнені поваги до мови китайської» [3, I–II].

На нашу думку, описана Гошкевичем мовна ситуація в Японії середини XIX ст. дуже нагадувала ситуацію в Україні XVIII–XIX ст., а також за радянських часів – починаючи з 30-х років XX ст. і до початку 90-х років XX ст., тобто до проголошення державної незалежності України. Подобається це нам чи ні, але протягом останніх кількох століть російська мова була для українців такою ж мовою науки, освіти, культури, якою колись для японців була китайська.

В історії обох країн були тривалі періоди диглосії, що, зрештою, і спричинило появу в їх національних культурах такого явища, як іншомовна література. Для японців власна китайськомовна література завжди була органічною часткою національної літератури, від якої вони ніколи не відмовлялися лише тому, що вона була іншомовною, не нехтували нею, а навпаки, досліджували і пишались. І якщо у випадку з Японією йдеться виключно про китайськомовну літературу, то щодо України, можна говорити як про російськомовну літературу XVIII–XX ст., так і про літературу, створену українськими письменниками церковнослов'янською мовою в XVI–XVII ст. Мається на увазі творчість Івана Вишенського, Герасима Смотрицького, Стефана Зизанія, Мелетія Смотрицького, Захарія Копистенського та ін. При цьому Китай ніколи не намагався привласнити японську китайськомовну літературу – ні поезію канші, ні прозу, написану камбуном, тоді як Росія (на жаль, за мовчазної згоди самих українців) уже давно включила таких письменників українського походження, як Ф. Прокопович, М. Херасков, В. Капніст, М. Гоголь, В. Короленко, М. Булгаков і багатьох інших до когорти російських письменників. Якщо ж нам, українцям, наслідуючи приклад японців, погодитися (чи, можливо, краще сказати, змиритися) з тим, що в Україні тривалий час існував і продовжує існувати нині цілий пласт української російськомовної літератури, то питання на кшталт, українськими чи російськими письменниками були Ф. Прокопович, М. Херасков, В. Капніст, М. Гоголь, В. Короленко, як і одеситка А. Ахматова (Горенко), киянин В. Некрасов чи наш сучасник А. Курков, а також багато інших талановитих письменників та поетів українського походження, повністю відпаде. І тоді російським літературознавцям доведеться втішатися О. Пушкіним, Л. Толстим, А. Чеховим, С. Єсеніним, М. Шолоховим, тобто справді суто російськими письменниками як за мовою їхніх творів, так і за походженням. І ми щиро переконані, що для світової слави російської літератури навіть цих імен, не кажучи вже про десятки інших видатних російських письменників, цілком достатньо.

Загалом, проблема взаємостосунків між українською і російською літературами надзвичайно цікава і досить полемічна тема, яка породжувала і ще тривалий час буде породжувати серед літературознавців обох країн запеклі суперечки, палкі дискусії і диспути. Саме тому ми не станемо детально зупинятися на цьому питанні, цілком усвідомлюючи, що виголошена нами позиція може бути спірною. Однак, враховуючи японський історичний досвід ставлення до власної іншомовної літератури, як і культурний досвід багатьох інших країн світу, які у своїй історії також спіткнулися з явищем диглосії, така точка зору, як нам здається, має певне раціональне зерно. Зрештою час усе розставить на свої місця. До речі, в галузі історії ця тенденція вже чітко простежується. Так, багатьма зарубіжними істориками нині переосмислюється історія Київської Русі. Наведемо лише один із таких прикладів.

На початку нового тисячоліття в Токіо вийшла друком цікава книга першого посла Японії в Україні (1995–1999) Юджі Курокави під назвою «*Моногатарі Україна-но рекші*» («Сказання про історію України», 2002). Продавалася вона в суперобкладинці, на якій великими літерами було написано: «Чи не є насправді історія Росії та СРСР історією України?». А це фактично був прямий заклик досвідченого дипломата, адресований японським та зарубіжним історикам, щодо необхідності переосмислення традиційної радянської історії.

Як свідчить світова історія, будь-яке пригноблення національної культури завжди викликає активний опір серед кращих представників того чи іншого етносу, дає поштовх відродженню і розвитку національної самосвідомості, сприяє появі нових яскравих імен у національних літературах поневолених народів. І в цьому відношенні в історії української та корейської літератур також можна знайти багато спільного. Заборона в Російській імперії протягом XVIII–XIX ст. української мови, зневажливе ставлення до української культури та історії українського народу породили геній І. Котляревського, Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка; надихнули до літературної творчості М. Вовчка, О. Кобилянську, П. Куліша, П. Мирного, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, В. Стефаника; сприяли надзвичайній популярності серед українців драматичних творів І. Карпенка-Карого, М. Старицького та багатьох інших талановитих поетів, прозаїків і драматургів.

Схожою була ситуація і в колонізованій японцями Кореї. Саме в першій половині XX ст. корейська література збагачується іменами таких видатних поетів, як Йом Сансоп, Хен Чжінгон, Кім Соволь, Хан Йонун, Юн Донджу, Лі Юкса; прозаїків Лі Інджик, Лі Квансу, Кім Тонін, Ан Сугі, Пак Чонхва; драматургів О Йонджін, Ю Чхиджін та ін.

Загалом у літературному житті Кореї на межі XIX–XX ст. під впливом цілої низки історичних подій відбуваються кардинальні зміни. Як архаїчна на задній план відходять китайськомовна проза і поезія, що панували в національній літературі протягом майже двох тисячоліть. Корейські письменники і поети все частіше пишуть свої твори виключно рідною мовою. А знайомство корейців з літературою Європи, як і певна мода на все європейське, що охопила в цей період практично всі країни далекосхідної Азії, у свою чергу сприяли появі серед корейських літераторів палких прихильників натуралізму, естетизму, неоромантизму, символізму, імажинізму, модернізму, імпресіонізму, сюрреалізму тощо.

Японці ж, які проводили відносно Кореї жорстку колоніальну політику, зрештою за це поплатилися і змушені розплачуватися досі. Наведемо лише декілька ганебних фактів із недавньої історії корейсько-японських стосунків. Свого часу майже двісті тисяч молодих корейських дівчат були змушені «обслуговувати» мільйонну Квантунську армію, сотні тисяч корейських чоловіків були вивезені з батьківщини на роботу до Японії (переважно на вугільні шахти Сахаліну), де вони перебували фактично на положенні рабів. І навіть у власній країні корейці не були повноправними громадянами. Єдиний, але красномовний приклад – у 1945 р. в Сеульському університеті працювали лише два корейські професори, решта були японцями. Саме тому ставлення до Японії навіть у сучасній Кореї важко назвати добросусідським. Це відчувається в багатьох, іноді дуже несподіваних ситуаціях і вчинках корейців по відношенню до Японії і японців майже у всіх сферах культурного життя країни. Про це свідчить як загальний тон публіцистики та телепередач про Японію, так і офіційна заборона на розповсюдження в країні продукції японської масової культури. Так, тривалий час прокат японських фільмів розглядався як кримінальний злочин, а

відповідний закон був відмінений лише в 1998 р. Заборонялися навіть американські фільми за участі в них японських акторів. Існувала також сувора заборона на розповсюдження записів японської популярної музики. А в університетах Кореї до останнього часу не було жодної кафедри японської мови. Лише в останні декілька років ситуація почала поволі змінюватися, чому сприяли офіційні вибачення з боку Японії перед корейським народом за злочини минулого.

На завершення ще раз наголосимо. Русифікація України здійснювалася протягом 300 років, китаїзація Кореї та Японії – понад 1500 років, японізація Кореї тривала майже півстоліття. Проте і корейцям, і японцям зрештою вдалося з честю вийти зі складних мовних ситуацій, у яких вони опинилися, вдалося зберегти і відродити рідну мову, національну культуру і літературу. Очікувати, що за 28 років незалежності мовна ситуація в Україні, де за радянських часів понад 50 % населення розмовляло виключно російською мовою, корінним чином може змінитися, було б, принаймні, наївно. Як відомо, кращий лікар – це час. Тим паче, коли йдеться про «мовну хворобу». Головне, щоб державна політика в цьому питанні була послідовною й однозначною. Хотілося б сподіватися, що досвід країн Далекого Сходу, як і певні позитивні тенденції, що спостерігаються в Україні останнім часом у вирішенні мовного питання, обов'язково сприятимуть повному «одужанню» нашого суспільства. І тоді, можливо, мовний досвід європейських країн стане для нас більш актуальним, ніж досвід країн Сходу.

Література

1. *Ажнюк Б.* Уроки двомовності: Ірландія // Державність української мови і мовний досвід світу (Матеріали Міжнародної конференції). К., 2000. С. 13–19.
2. *Галкина Л. В.* Эстетические взгляды Ким Соволя (на материале статьи «Душа стихотворения») // Востоковедение. Т. 13. Л., 1987. С. 82–88.
3. *Гошкевич Й. А.* Русско-японский словарь. СПб., 1857. 462 с.
4. *Губенко Д.* Сучасна мовна політика Балтійських держав // Державність української мови і мовний досвід світу (Матеріали Міжнародної конференції). К., 2000. С. 30–36.
5. *Гумбольдт В.* Избранные труды по языкознанию. М., 1984. 400 с.
6. *Залізняк Г., Масенко Л.* Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. – К., 2001. – 92 с.
7. *История Кореи* (С древнейших времен до наших дней). В 2-х томах (Редакционная кол. : *Гафуров Б. Г. и др.*). М., 1974. Т. 1. 470 с.; Т. 2. 480 с.
8. *Масенко Л.* Мова і політика. К., 1999. 100 с.
9. *Плахута С.* Цілі мовної політики держави: українські проблеми на тлі досвіду Латвії та Білорусії // Державність української мови і мовний досвід світу (Матеріали Міжнародної конференції). К., 2000. С. 43–52.
10. *Погрібний А. Г.* Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... – К., 1999. 318 с.
11. *Скопенко О.* Мовна ситуація в Білорусі і проблеми норм білоруської літературної мови // Державність української мови і мовний досвід світу (Матеріали Міжнародної конференції). К., 2000. С. 60–71.
12. *Стріха М.* Мовна політика й мовне законодавство України // Мова і політика. – К., 2000. С. 9–20.
13. [Чу Сігьон] *Чу Сігьон югоджіп* (Збірка праць Чу Сігьона). Пхеньян, 1957. 215 с. (Кор. мовою).

References

1. Azhnyuk, B. (2000), *Bilingual lessons: Ireland // Statehood of the Ukrainian Language and Language Experience of the World (Materials of the International Conference)* [*Uroky dvomovnosti: Irlandiya // Derzhavnist`ukrayins`koyi movy i movnyi dosvid svitu (Materialy Mizhnarodnoyi konferenciyi)*], Kyiv, pp. 13–19.
2. Galkina, L.V. (1987), *Aesthetic Views of Kim Sovol (as exemplified by the article «The Soul of the Poem») // Oriental Studies [Esteticheskiye vzglyady Kim Sovolya (na materiale statyi «Dusha stihotvoreniya») // Vostokovedeniye]*, T. 13, Leningrad, pp. 82–88.
3. Goshkevich, I. A. (1857), *Russian-Japanese dictionary [Russko-yaponskiy slovar`]*, SPb, 462 p.
4. Gubenko, D. (2000), *Modern language policy of the Baltic states // Statehood of the Ukrainian Language and Language Experience of the World (Materials of the International Conference)* [*Suchasna movna polityka Baltiys`kyh derzhav // Derzhavnist`ukrayins`koyi movy i movnyi dosvid svitu (Materialy Mizhnarodnoyi konferenciyi)*], Kyiv, pp. 30–36.
5. Gumboldt, V. (2001), *Selected Works on Linguistics [Izbrannyye trudy po yazykoznaniiu]*, M, 400 p.
6. Zaliznyak, G., Masenko, L. (2001), *The language situation in Kyiv: the present day and the future [Movna sytuaciya Kyieva: den` s`ogodnishniy ta pryideshniy]*, Kyiv, 92 p.
7. *History of Korea (From ancient times to the present day)*, (1974), [*Istoriya Korei (S drevneishyh vremyon do nashyh dnei)*] (Redakcyonnaya kol.: Gafurov, B. G. i dr.), M, T. 1, 470 p.; T. 2, 480 p.
8. Masenko, L. (1999), *Language and politics [Mova i polityka]*, Kyiv, 100 p.
9. Plahuta, S. (2000), *Objectives of language policy of the state: Ukrainian problems on the background of experience of Latvia and Belarussia // Statehood of the Ukrainian Language and Language Experience of the World (Materials of the International Conference)* [*Cili movnoyi polityky derzhavy: ukrayins`ki problemy na tli dosvidu Latviyi ta Bilorusiyyi // Derzhavnist`ukrayins`koyi movy i movnyj dosvid svitu (Materialy` Mizhnarodnoyi konferenciyi)*], Kyiv, pp. 43–52.
10. Pogribnyi, A.G. (1999), *Talk about the long-suffering, or If we learned how to ... [Rozmovy pro nabolile, abo Yakby my vchyls` tak, yak treba...]*, Kyiv, 318 p.
11. Skopenko, O. (2000), *The language situation in Belarussia and the problems of the norms of the Belarusian literary language // Statehood of the Ukrainian Language and Language Experience of the World (Materials of the International Conference)* [*Movna sytuaciya v Bilorusiyyi i problemy norm bilorus`koyi literaturnoyi movy // Derzhavnist`ukrayins`koyi movy i movnyi dosvid svitu (Materialy Mizhnarodnoyi konferenciyi)*], Kyiv, pp. 60–71.
12. Striha, M. (2000), *Language policy and language legislation of Ukraine // Language and politics [Movna polityka i movne zakonodavstvo Ukrayiny // Mova i polityka]*, Kyiv, pp. 9–20.
13. *A collection of the works of Chu Sigion*, (1957), [*Chu Sigion yugodzhip («Zbirka prats` Chu Sigyona»)]*, Phen`yan (Pyongyang), 215 p. (In Korean).

И. П. Бондаренко,

*Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко,
заведующий кафедрой языков и литератур Дальнего Востока и Юго-Восточной Азии;*

О. И. Кобелянская,

*Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко,
кафедра языков и литератур Дальнего Востока и Юго-Восточной Азии;*

С. М. Семенко,

*Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко,
кафедра иностранных языков математических факультетов*

ПРОЦЕСС СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА КАК ГОСУДАРСТВЕННОГО

В КОНТЕКСТЕ ИСТОРИЧЕСКОГО ОПЫТА КОРЕИ И ЯПОНИИ

Статья посвящена анализу процесса становления украинского языка как государственного с учетом исторического опыта в этом отношении Кореи и Японии, которые в свое время также пережили длительные периоды диглоссии, что в определенной степени затормозило и осложнило процесс приобретения языками этих стран статуса государственных.

Ключевые слова: государственный язык, диглоссия, веньянь, иноязычная литература, кана, хангиль.

I. P. Bondarenko,

*Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Head of the Department of The Far East and Southeast Asia Languages and
Literature;*

O. I. Kobelyanska,

*Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Department The Far East and Southeast Asia Languages and Literature;*

S. M. Semenko,

*Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties*

THE PROCESS OF ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN AS THE OFFICIAL LANGUAGE IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL EXPERIENCE OF KOREA AND JAPAN

The paper is focused on studying the process of the Ukrainian language becoming the official one, taking into account the historical background of Korea and Japan that also experienced prolonged periods of diglossy at some point, which, to some extent, slowed down and complicated the process of obtaining the official status by the languages of these countries.

The authors stress that Ukraine was subjected to russification for the period of 300 years, while Korea and Japan were subjected to sinicization for the period of more than 1500 years, and the japanization of Korea lasted for almost a half of a century. Nevertheless, the Koreans and the Japanese succeeded in resolving the complicated language situations they were in, as well as in preserving and reviving not only their native language, but also their national culture and literature. To expect that over the course of 28 years the language situation in Ukraine, where during the Soviet era more than 50% of the population spoke

solely Russian, can change on its own would be, at the very least, naïve. However, as it is known, time is the best doctor. Even more so in regard to the “language sickness”. The consistency and unambiguity of state policy when dealing with this matter are the main factors.

The authors of the article hope that the experience of the Far Eastern countries, namely, Korea and Japan, as well as the recent positive tendencies observed in Ukraine in regard to solving the language problem will surely contribute to the final and irrevocable establishment of Ukrainian as the official language.

Key words: official language, diglossy, wenyán, foreign literature, kana, hangul.